

# CUMHURİYETİN İDEOLOJİK AYGITI: DİYARBAKIR'DA CUMHURİYET BAYRAMI KUTLAMALARI (1934-1949)\*

*Ebru ÇOBAN\*\**

**Öz:** Toplumların tarihlerinde önemli gördükleri özel günleri bulunmaktadır. Yeni Türk Devleti'nin kurulduğu süreçte yaşanan mühim gelişmeler yeni kutlamaları da beraberinde getirmiştir. Ulus-devlet sembollerinden olan Cumhuriyet'in ilanının bayram olarak kutlanması, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin önemli bir dönemecini oluşturmaktadır. Bilhassa ideolojik aygıt olarak bayram olgusunun kullanılması Kemalist yönetimin toplumu millet kavramına yönelik bir hamlesi olarak değerlendirmek gerekiyor. İlk olarak Cumhuriyet'in ilan edilmesi üzerine başlayan süreç 1925 yılından itibaren resmi törenler halinde hem yurtda hem de dış temsilciliklerde düzenlenmeye başlandı.

Bu çalışmanın amacı; 1934 yılından 1949 yılına kadar Diyarbakır'da düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının nasıl yapıldığı, kimlerin katıldığı ve bu bayramların Diyarbakır toplumu üzerindeki sosyo-kültürel etkisini tespit etmektir. Çalışmanın ana parametresi ülkenin her yanında olduğu gibi Diyarbakır'da coşkun törenlerle kutlanılan bayramların 1934-1949 yılları üzerine inşa edilmiştir. Bilhassa Diyarbakır özelinde inkılapların halka benimsetilmesi halk ile devlet arasında bütünleşmenin sağlanması için yapılan törenler Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından takip edilmiştir. Genel sekreterlik tarafından verilen talimatlar, köylere varıncaya kadar belli bir plan ve imkânlar dâhilinde yürütülmüştür. Çalışma hazırlanırken birincil elden kaynak olarak Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan bayram yazışmalarından yararlanılmış, bunun yanında Diyarbakır'da yayınlanan yerel gazetelerden istifade edilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** Cumhuriyet Bayramı, Diyarbakır, Kutlama, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkevi.

## **The Ideological Apparatus of the Republic: Commemorations of the Republic Day in Diyarbakır (1934-1949)**

**Abstract:** Societies have special days marking their history. Thus, the developments that brought forth the birth of a new Turkish State also created new commemoration festivities. The Commemoration of the proclamation of the Republic Day - one of the nation-state symbols - as a national holiday, marks an important turning point in the history of the Turkish Republic. In particular, the Kemalist government's usage of the national holiday as an ideologic element should be regarded as a move towards the concept of nation. Initiated by the proclamation of the Republic, the commemorations are held since 1925 with official ceremonies in the country, as well as at the diplomatic missions abroad.

---

\* Makalenin Geliş ve Kabul Tarihleri: 03.04.2019 - 11.12.2019

\*\* Dr.Öğr.Üyesi., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bingöl, Türkiye. ebrugull\_34@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4408-8481.

The objective of this study is to examine how the commemorations of the Republic Day held from 1934 to 1949 were carried out, who were the participants and the socio-cultural effects of these celebrations on the society of Diyarbakır. This will constitute the main parameter of the study. These ceremonies, whose main purpose was to have people embrace the revolutionary regulations and to ensure a rapprochement between the government and the people of Diyarbakır, were closely monitored by the General Secretary of the Republican People's Party. The General Secretary's instructions reaching out as far as villages, were executed in a planned manner. The study utilised the official correspondence stored in the Turkish Republic Archives and local newspapers published in Diyarbakır.

**Keywords:** The Republic Day Festivities, Diyarbakır, Celebration, The Republican People's Party, the People's House.

## Giriş

Bayramlar; toplumu oluşturan fertlerin ortak millî bilinç edinme, ortak kimlik ve kültür etrafında birleşme duygusunun yoğun olarak yaşandığı ve bu değerlerin yeni nesillere aktarılması bakımından önemli günlerdir. Hayatın önemli bir kısmında yer alan törenler ve kutlamalar, o toplumun kültür ve ahlak düzeyi ile geçim biçimi hakkında fikir vermektedir. Dolayısıyla tarihî olaylar kadar, âdet, tören ve kutlamaların da bilinmesi önem arz etmektedir (Bey, 2002, s. 3). Bunun yanında, tören veya kutlamalara özellikle siyasal iktidarların, kendi meşruiyetlerini teyit etmek ve toplumsal tarihi yeni bir düzlemde yeniden örgütlemek için önem verdiği de bilinmektedir (Özbudun, 1997, s. 61). Zaman içerisinde bir “anma günü”ne dönüşen törenlerin oluşum sürecinin kaynağı ise; savaşlar, sefere çıkmak, barış yapmak, düşmanı teslim almak, devrimler, devletlerin yıkılışı ve yeniden kuruluş süreçleri, sürgün ve göçler, doğal felaketler gibi toplumlara derinden etkileyen büyük olaylardır (Alpaslan, 2017, s. 94). Bu nedenle milletlerin tarihindeki önemli olaylar ve dönüm noktaları birçok ülke tarafından millî bayram olarak kabul edilip kutlanmıştır.

Türklerde bayram kavramının ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak belli değildir. Bayram sözcüğü, bezrem/bezram, beyrem veya Arapçada tekrar dönmek anlamına gelen “iyd” kökünden türetilmiştir. Bu kavramı ilk olarak, Kaşgârlı Mahmud XI. yüzyılda yazdığı *Divan-ı Lügat'it Türk* adlı eserinde kullanmıştır. Kaşgârlı Mahmud, kelimenin aslının “Bedhrem” olduğunu fakat Oğuzlar'ın “beyrem” şekline çevirdiklerine dikkat çekip, bu kelimenin “halk arasında gülme ve sevinme, bir yerin ışıklarla ve çiçeklerle bezenmesi ve orada sevinç içinde eğlenilmesi” anlamına geldiğini belirtmiştir (Kaşgârlı Mahmut, 1939, s. 263). Bir başka tanımla; toplumun geçmiş değerlerini, onu temsil eden sözcük ve sembollerle hatırlaması ve geçmişi insan aklında tutmasıdır (Connerton, 1999, ss. 113-114). Türklerin İslamiyet'ten önce Hunlardan beri bayram ve festival türünden birçok tören ile faaliyetleri vardı. Süreç içerisinde kutlanan bayramların çıkış noktası genelde onların yaşamlarını etkileyen tabiat

ve iklim şartları ile destanlara konu olan meselelerden oluşmaktaydı (Koca, 2002, s. 86). Bundan başka Osmanlı dönemi ele alındığında, devlet içinde II. Meşrutiyet'e kadar ulusal manada resmî kutlamalara rastlanmadığını söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde duraklama döneminde toplumu bir arada tutabilecek ve Batılı ülke örneklerine benzer kutlamalar yapılmaya başlandı. Buna öncülük eden Türkçülük fikri etrafında toplanan aydınlar; milletin katılacağı, millî duyguları canlı tutabileceği ve kuşaktan kuşağa aktarılabilceği millî bayramlar olgusunu gündeme getirmiş, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği gün resmî bayram olarak kabul edilmiştir (Taş, 2002, s. 658). Osmanlı'da ilk resmî bayram İyd-i Millî-yi Osmani olarak nitelendirilen 23 Temmuz 1908 yılında ilan edilen Hürriyet Bayramı olup, bu ilk ulusal manada kabul edilen İyd-i Millî Bayramı 5 Temmuz 1909 tarihli oturumunda bir maddelik kanun ile (MMZ Ceridesi, C.V, İ:I, D:I, (22.06.1325), s. 175)<sup>1</sup> 1909 yılından 1934 yılına kadar varlığını devam ettirdi (İlyas, 2018, s. 202).

Osmanlı Devleti'nde başlayan millî bayram olgusu, TBMM açıldıktan sonra ülkede uygulanmaya devam edildi. Yani TBMM'nin açılması ile ulus-devlet sembollerinden biri olan millî bayram geleneği de şekillenmeye başladı. Hiç şüphesiz millî bayram kutlamaları arasında en önemlilerinden birisi de Cumhuriyet'in ilanının yıl dönümü olmuştur. Millî Mücadele'nin başarıyla kazanılmasından sonra 29 Ekim 1923'te yeni devletin idare şekli Cumhuriyet olarak ilan edilmiş ve Mustafa Kemal de Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Akabinde Cumhuriyet'in ilanının yıl dönümü (1924) resmîyete dökülmeden önce de özel bir merasimle kutlanmıştır (BCA, 30.18.1.1/11.48.17.1). Bu ilk tören büyük bir özenle yapılmış, resmî tatil olması nedeniyle geniş bir katılım gerçekleşmiş, Darülfünun öğrencileri de kendi hazırladıkları bir programla Cumhuriyet'i kutlamıştır (Alparslan, 2017, s. 97). Türk halkı için önemli bir dönüm noktası olan yeni devletin rejiminin belirlenmesi hasebiyle, 8 Şubat 1925 tarihinde Meclis'e sevk edilen bir kanun teklifi hazırlanmıştır. Kanun teklifi Layiha Encümeni'nde incelenmiş, 19 Nisan 1925'te de Meclis'te görüşülmeye başlanmıştır (BCA, 30.18.1.1/12.62.13.1). Aynı gün TBMM'de 4 maddelik kanunla ilgili olarak yapılan görüşmeler sonucunda 29 Ekim günü ikinci madde dışında hiç itiraz olmadan millî bayram büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. 23 Nisan 1341'de (1925) *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 628 sayılı "Cumhuriyet'in İlanına Müsadif 29 Teşrin-i Evvel Gününün Millî Bayram Adı Hakkında Kanun" ile 29 Ekim 1925'ten itibaren bu günün hem içeride hem de dışarıda devlet ve hükümet adına millî merasim yapılarak kutlanmasına karar verilmiştir (TBMM ZC, C. 18, İ. II D. II, (19.4.1341), ss. 164-167).

---

<sup>1</sup> Millî bayram olarak ilan edilen kanun şöyledir: Her sene 10 Temmuz tarihinin, a'yâdı resmîyeyi Osmaniyeden addine dair kanundur. Temmuz'un onuncu günü a'yâdı resmîyeyi Osmaniyeden olup, her sene yevmi mezkûrda icrayı şehriyân edilecektir.

Genç Cumhuriyet'in değerlerini korumak ve inkılapları halka benimsetmek için kabul edilen Cumhuriyet Bayramı kanunuyla, her yıl yurdun her tarafında kutlamalar yapılmaya özen gösterilmiştir. Bayram kutlamaları resmen 1925 yılında başlamış, ülkenin her köşesinde olduğu gibi Diyarbakır'da da bu tarihte kutlanmaya başlanmıştır. Fakat dönem itibarıyla ele alınan bu kutlamalarda bazı yıllara ait (1935, 1937, 1944, 1946) bir kayıt ve bilgiye ulaşılamamıştır. Türkiye genelinde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ekseriyetle Valilik tarafından bildirilen plan ve program dâhilinde yapılmıştır. Diyarbakır'da gerçekleştirilen kutlamalar Valilik, Halkevi ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafınca karşılıklı olarak yapılan yazışmalar ile koordine edilmiştir.

### **Diyarbakır'da 1934 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Cumhuriyet'in on birinci yıl kutlama törenlerinin, Diyarbakır'da köylere varıncaya kadar götürülmesi hedeflenmiş ve yapılan hazırlıklar sonrasında büyük bir coşkuyla gerçekleştirilmiştir. Bayram dolayısıyla 29 Kasım 1934 tarihinde Diyarbakır Halkevi Başkanı Tahsin Cahit Çubukçu Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine Cumhuriyet Bayramı hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.58). Diyarbakır Halkevi idare heyetinin verdiği bilgiye göre, sabah saat 8.15'te bayramlaşmak için Vali Bey'in makamına gidilmiştir. Öncelikle Birinci Umumi Müfettişi ile müfettişlik kurumu memurları sonra Ordu Müfettişi, Kolordu Kumandanı, askerî ümera ve bütün memurlar Vali'yi hükümet adına sıra ile kutladıktan sonra, spor meydanında yapılan büyük toplantıya iştirak edilmiştir. Vali'nin gerçekleştirdiği konuşmada, Cumhuriyet'in getirdikleri ve bu 11 yıl içerisinde yurdun bayındırlığı için yapılan işler hakkında bilgiler yer almıştır. Akabinde bando eşliğinde İstiklal Marşı çalınarak daha sonra hep bir ağızdan Onuncu Yıl Cumhuriyet Marşı söylenmiştir. Meydandaki merasimin ardından Vali, umumi müfettişler, tören geçişine giremeyen memurlar, harp malulleri kendi tribünlerine gelerek Cumhuriyet Caddesi'nden tören geçişi başlatılmıştır. Önce askerlerin geçişiyle başlayan yürüyüşte ardından sıra ile mektepliler, esnaflar, binden fazla köy atlıları ve orada bulunan bütün vatandaşlar tören geçişlerini yapmışlardır (BCA, 490.01/1143.11.2.59). Geçişin sonlanması ile beraber Belediye ve Halkevi önünde mekteplilerin ve binlerce halkın topluluğuyla şenlikler yapılmıştır. Belediye ve Halkevi çevresine konan halk kürsüsünden çok özlü nutuklar söylenerek, Cumhuriyet'in verimli eserlerinden halka kazandırdığı haklardan bahsedilmiştir. Mektepli gençler tarafından kahvelerde, umumi evlerde ulusal destanlar okunmuş; ulu önder Mustafa Kemal'in ulus için söylediği sözler okunarak alkışlanmıştır. Saat 16.00'da Halkevinde mani ve türkülerden hazırlanmış bir konser verilmiştir. Burada bayramın sevincine ikinci bir sevinç daha katılarak Sosyal ve Yardımlaşma Örgütü tarafından da elli fakire ve yetim mektepli çocuğa hereke kumaşından yapılan kıyafetler giydirilmiştir. Akşam olunca kutlamalar devam etmiş, askerlerin ve binlerce halkın beraberinde yapılan fener alayları marşlar

söyleyerek, şehir baştanbaşa dolaşmıştır. Ayrıca Belediye önünde davul çalınarak köylüler tarafından ulusal oyunlar oynanmıştır. Saat 19.00'da ise Ziya Gökalp Mektebinde liseliler tarafından büyük bir müsamere verilerek *Sönmeyen Limit* adlı piyes oynanmış ve güzel şiirler okunmuştur (BCA, 490.01/1143.11.2.60). Akabinde saat 20.00'de Vali Konağında büyük bir balo verilmiştir. Bu baloya Birinci Umumi Müfettişi Hilmi Bey, Ordu Müfettişi Ali Sait Bey ile birlikte Kolordu Kumandanı, paşalar olmak üzere bütün silahlı kuvvetler, memurlarla halktan birçok kimse aileleriyle beraber gelmiştir. İstiklal Marşı'yla açılan balo sabaha kadar devam etmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.61). Halkevi Başkanı Tahsin Cahit Çubukçu, CHF Kâtibi Umumiliğine bayram tafsilatı için gönderdiği telgrafın son cümlelerine de şunu eklemiştir

Vali Bey'in başkanlığı altındaki komitelerin özenli ve bilgili çalışmaları, halkın yüksek inanç duygusuyla 11. Cumhuriyet Bayramı 10. Cumhuriyet Bayramı kadar parlak, güzel ve genel bir sevinçle kutlanmıştır. Bu bayramda büyük Türk ulusunun gösterdiği yüksek sevgi ve büyük önderin kurduğu Cumhuriyet'e karşı kökleşen inanç ve güvenin en su götürmez bir belgesidir. Halk her gün biraz daha Cumhuriyet'in sosyal ve ulusal kıymetini tanıdığı içindir ki her Cumhuriyet Bayramı'nı ötekinden daha özlü daha özenli kutlamaya çalışıyor. Bundan ötürü ne kadar övünsek ve sevinsek yeridir (BCA, 490.01/1143.11.2.61).

Ayrıca yine Halkevi İdare Heyeti'nin CHF Kâtibi Umumiliği'ne gönderdiği 22 sayılı telgrafta, Diyarbakır'da kutlanan Cumhuriyet Bayramı'nın heyecanını şöyle ifade etmiştir:

Saygıdeğer efendim, kendi ulusal ve kut gücümüze dayanarak kurduğumuz Cumhuriyet'in 11. yıl dönümü ana yurdumuzun her yerinde olduğu gibi Diyarbakır'da da çok özlü ve diri bir varlık ve canlılıkla kutlanmıştır. Bayramdan bir gün önce Vali Faiz Bey başkanlığı altında toplanan bayram komitesi kentin baştan başa donatılması bayramın sesli, ışıklı ve genel bir sevinçle kutlanması için resmî ve özel kurumlarla görüşerek özlü bir program hazırlanmış ve işe başlanmıştır (BCA, 490.01/1143.11.2.57).

### **Diyarbakır'da 1936 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Cumhuriyet Bayramı'nın on üçüncü yıl dönümü törenlerine ait haberlerine Diyarbakır'ın yerel yayınlarından biri olan *Yeni Yurd* gazetesinde rastlanmaktadır. Diyarbakır basınında kutlamalara dair haber manşetleri 28 Ekim günü itibari ile yer almıştır. "Yarın Bayram" başlığıyla atılan manşetin içeriği, bayram münasebetiyle hazırlıkların bir hafta önce başladığı ve kutlama alanları düzenlenerek bunun için gerek idari gerekse askeri tedbirlerin alındığı yönünde olmuştur (*Yeni Yurd*, 28 Ekim 1936, s. 1). Kendisini "Cumurcu Halk gazetesi" olarak tanımlayan gazetenin diğer manşeti de "Şarımızda Bayram" olmuştur. Verilen haber, detay içermese de kutlamalar hakkında aydınlatıcı bilgilere yer ayırmıştır. Haberde Cumhuriyet Bayramı'ndan önceki gün şiddetli yağan

yağmurun sabaha kadar sürmesiyle, kutlamaların ancak yağmur dindikten sonra başladığı bilgisi verilmiştir. Bayramlaşma ilk önce Hükümet Konağında devlet memurları ile resmi teşekküller arasında olmuş, daha sonra Vali Konağı civarındaki bayram alanında tören devam etmiştir. Muazzam bir geçit töreni yapılmasının ardından kutlamalara son verilerek, akşama kadar halk kürsülerde şenliğin tarihi ile günün mevzusu üzerinde nutuklar ve şiirler söylemiş gece de eğlencelere devam edilerek fener alayı tertip edilmiştir (*Yeni Yurd*, 30 Ekim 1936, s. 1).

### **Diyarbakır'da 1938 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Atatürk döneminin son Cumhuriyet Bayramı olan 1938 yılı (15. yıl) törenleri onuncu yıl kutlamaları kadar önemsenmiştir. Onuncu yıl programının örnek alınarak hazırlandığı kutlama planı, CHP Genel Sekreterliğince kurumlara bayramın büyük özenle kutlanması için gönderilmiştir. Bu talimatlar başta Diyarbakır Valiliği ile Halkevleri başkanlığı altında koordine edilerek yürütülmüştür. Kutlamalar için Halkevi, Orduevi ve Nafia dairesi (Bayındırlık) Vali Konağı idareleri tarafından süslenmiştir. Diğer taraftan bilumum nakil vasıtaları kırmızı, beyaz kurdele ve yeşilliklerle tezyin olunmuştur. 29 Ekim akşamında ise saat 21.00'de Belediye ve Halkevi bahçelerinde havai şenlik fişekler atılmıştır (BCA, 490.01/1143.11.2.43). Programda ilkokul çocukları ve öğretmenleri tarafından bayram hakkında birkaç özlü sözler söylenmiş ardından açılış için kurdele kesilmiştir. Akabinde çocuklar tarafından şarkılar ve şiirler okunmuş, muhtelif oyunlar sergilenmiştir. Açılışa katılanlara ikramlar verildikten sonra okul binası tanıtımı ile merasim tamamlanmıştır (BCA, 490.01/1143.11.2.42).

### **Diyarbakır'da 1939 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Diyarbakır'da yapılacak olan Cumhuriyet'in on altıncı yıl dönümü kutlamaları kararlaştırılan program çerçevesinde CHP Genel Sekreterliği olmak üzere tüm ilgili kurumlara gönderilmiştir. Diyarbakır'da, 28 Ekim saat 13.00'ten sonra başlayarak, 30 Ekim 1939 tarihinde saat 24.00'e kadar devam edecek olan Cumhuriyet'in 16. yıl dönümü resmî kutlama programı şöyle düzenlenmiştir: 28 Ekim 1939 Cumartesi günü, bütün resmî daireler, hususi müesseseler, Belediye, Halkevi, Ziraat, Ticaret Odaları, ofis, bankalar, mektepler, spor kurumları, ticarethaneler, meydanlar, caddeler, evler, oteller, hanlar ve dükkânlar bir gün evvelinden itibaren süslenmeye başlanacaktır. Saat 13.00'te bu süslemeler bitmiş olacak ve her yer kırmızı-beyaz bayraklarla, vecizelerle, yeşilliklerle donatılacaktır. Bu işi, Belediye reisi başkanlığı altında süsleme komitesi kontrol edecektir. Bayram gecesi eğlence yerleri halka yarı ücrete hizmet vererek halk bundan istifade edecektir. Yine aynı gece Halkevinde temsil kolu tarafından "Ateş" piyesi parasız olarak halka gösterilecektir (BCA, 490.01/1143.11.2.44). Ayrıca bir balo düzenlenecektir.

29 Ekim Pazar günü saat 8.30'da Vali tarafından Vilayet Makamında bir kabul resmi yapılacaktır. Bu merasime iştirak eden askerler büyük üniforma ile memurlar frak redingot veya koyu siyah elbise, silindir melon şapka ile iştirak edeceklerdir. Protokol kabul resmi, Vilayet Umumi Meclis Salonunda yapılacak ve merasimin teşrifat memurluğu vazifesini de Vilayet Mektupçuluk Kalemî Şefi idare edecektir. Saat 9.15'te Birinci Umumi Müfettiş, Vali ve Kor Komutan Cumhuriyet Meydanına geleceklerdir. Orada önceden hazır bulunan subaylarla, memurlar, malul gaziler, şehit anaları ve mektepliler, resmî ve hususi teşekküllerin, halk ve esnaf kitlelerinin önlerinden geçerek Cumhuriyet Bayramları Vali tarafından kutlanacaktır. Bundan sonra bando tarafından İstiklal Marşı çalınacak ve sahaya konan kürsüden Cumhuriyet ve inkılabın feyizleri hakkında hatipler tarafından söylevler verilecektir. Bu merasimden sonra Birinci Umum Müfettişi, Vali, Kor Komutan, daire reisleri, geçişe iştirak etmeyen üst subaylar ve malul gaziler; Cumhuriyet Caddesi'ndeki tribüne geçecekler ve geçit resmini takip edeceklerdir. Bunun yanı sıra tribüne gelecek kimseler için ise ayrıca davetiye verilecektir. Geçit töreninden sonra resmî tören bitmiş olacak ve yer yer hazırlanan eğlence ve konferans programı başlayacaktır. 29 Ekim günü öğleden sonra, Halkevi ve Orduevi halka ucuz sinema gösterecek ve Belediyenin önünde Orduevi bahçesinde muzika çalacak, şehirde mevcut tiyatro da halka yarım ücretle bir piyes temsil edecektir. Aynı günün gecesi saat 20.00'de, geçmiş bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da bir askerî kıta tarafından fener alayı tertip edilecek, önde bando olduğu hâlde şehir baştan başa gezilecek ve Halkevi önünde bu tezahürata son verilecektir. Daha sonra -katılmak isteyenlere- gece mevcut olan tiyatro halka ücretsiz gösterilecek ve tiyatrodaki bir konferans verilecektir. Tüm bunların yanında Halkevinde Valilik tarafından bir balo verilecektir (BCA,490.01/1143.11.2.45-46).

On altıncı yıl Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle tertip olunan balo programı 29 Ekim 1939 akşamı 21.30'da Halkevi salonunda yapılacaktır. Balo, saat 22.00'de Halkevi orkestrası tarafından çalınacak İstiklal Marşı'nı müteakip Birinci Umum Müfettişliği tarafından açılacaktır. Balonun düzenini ve emniyetini Vali'nin emriyle emniyet müdürü temin edecektir. Balonun teşrifatını Öğretmen Sacide Yürükarslan ve Vilayet Mektubi Kalemî Şefi Kemal Baran yerine getirecektir. Balonun idare memurluğu, Hususi Muhasebe Varidat Müdürü Asım Balaban, Vilayet Mektubi Kalemî Şefi Kemal Baran, Öğretmen Sacide Yürükarslan, Kız Sanat Okulu Öğretmenlerinden Sacide Ceylan, Öğretmen Afife Aykut beraberliğinde yapılacaktır. Caz heyeti Halkevince temin olunacaktır. Büfenin hazırlığına ve düzenine idare memurları bakacak ve bu işi Ankara Lokantası sahibinin vereceği 8 garson yürütecektir. Büfede limonata, gazoz, bira, bol şarap, soğuk yemekler, pasta ve meyveler bulundurulacaktır (BCA, 490.01/1143.11.2.48). Bayramın son günü ise (30 Ekim) saat 9.00'da Belediye önünde halka bir söylev verilecektir. Saat 15.00'te Urfa Kapı civarında yapılan yeni ilk mektebin açılma resmi yapılacaktır. Belediye ve Orduevi bahçelerinde

müzik çalacak, akşam halkın toplandığı yerlerde millî oyunlar oynanacak ve havai fişekler atılacaktır (BCA, 490.01/1143.11.2.47).

Diyarbakır Vali V. İhsan Kortan imzasıyla Birinci Umum Müfettişliğine gönderilen yazıda, kutlama programının içeriğinin Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine iletilmesi istenmiştir. Gönderilen talimatnameye göre, bütün ilde Cumhuriyet Bayramı kutlamaları belirtilen saatlerde başlamış olup, sona ermiştir. Şehrin her tarafı bayraklarla, özlü sözlerle, yeşilliklerle ve nakil vasıtaları da kırmızı kurdeleler ile süslenmiştir. 29 Ekim günü saat 9.15'te Cumhuriyet Meydanı'nda toplanan binlerce vatandaşın sevinç tezahüratları arasında çalınan İstiklal Marşı'nın ardından Birinci Genel Müfettiş, Vali ve Kolordu Komutanı tarafından ordu kahramanlarının, malul gazilerin, şehit analarının, mekteplilerin ve halkın bayramları ayrı ayrı tebrik olunmuş, bundan sonra Cumhuriyet Caddesi'ndeki tribüne geçilerek geçit resmi seyredilmiştir. Vilayet merkeziyle kaza merkezlerinde yer yer tespit edilen halk kürsülerinde Cumhuriyet'in feyizlerinden ve onu yaratan öncülerinin başarılarından bahsedilerek hatipler tarafından söylevler verilmiştir. Geceleyin mekteplilerin, erlerin ve halkın iştirakıyla fener alayı tertip edilmiştir. Bu alay halkın "Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Yaratıcıları" sesleriyle sona ermiştir. Ayrıca 29 Ekim günü akşam Halkevinde Vilayet tarafından bir balo verilmiştir. Gönderilen yazıda bilhassa şehir, kasaba ve köylerin her tarafında tertip edilen eğlencelerin bayramın günleri boyunca devam ettiğinin ve halkın Cumhuriyete bağlılıklarının bir kez daha görüldüğünün altı çizilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.26).

Kutlama gününde halka hitaben söylenen nutuklardan ilki, Ömer isminde (lise son sınıf) bir öğrenciden okunmuştur. Öğrencinin "Aziz yurttaşlarım, bundan 18 yıl önce yeryüzünden kaldırmak istedikleri Türk milletini ve memleketini saran, her an vücudumuzun bir parçasını koparan azim badireler karşısında henüz ne yapılacağı belli değildi." sözleriyle başladığı konuşmasında, yıkılmakta olan Osmanlı Devleti'nin yöneticilerinin duyarsızlığı vurgulanarak, Millî Mücadele'nin başlangıcından, zaferle sonuçlanan savaşın acı dolu sürecinden bahsedilmiştir. Mustafa Kemal önderliğinde gerçekleşen başarının sonucu; Türk idealinin ve mefkûresinin yükseliş günü, ruhu olan bu günü -29 Ekim'i- hazırladığı ifade edilmiştir. Türk'ün birlik, beraberlik ve bütünlüğünü göstermek için toplanılan 29 Ekim'in, ulusun kurtuluş temelini hazırlayan millî bir bayram olduğu da vurgulanmıştır. Mustafa Kemal'e övgü dolu sözler söylenen bu nutukta ayrıca bugünün başarısında, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bu zorlu yolda beraber ve azimkâr yürüyüşüne borçlu olduğu da ifade edilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.27-29).

Diğer taraftan bir başka konuşmayı Dr. Şükrü Kaya'nın yaptığı görülmektedir. Konuşma şöyle gerçekleşiyor:

Erkek ve mert Türk milleti, bayramın kutlu olsun. Bundan dört sene evvel yine bu kürsüde büyük bayramın 12. yıl dönümü münasebetiyle



Diyarbakır'da ilk defa çınlayan tren düdükları arasında heyecanımıza heyecan katarak bağırımdım. Türk milleti bayramın kutlu olsun. Altı yüz seneden beri üstümüze bir kâbus gibi çöken ve Atatürk'ün sönmez, nurlu gözlerinde parlayan millî uyanışın kahhar darbesi kapitülasyonların bunaltıcı tesiri altında siyasi, teşrii ve mali istiklalini hemen hemen kayıp etmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusyası'nın hasta adamı olmuştu. Millî Mücadele ile başlayan millî uyanış bir hamlede yurttan düşmanı ve tarihten Türk'ün izzetinesini ve vakarını şerefsizliklerden kurtardı. Hâkimiyet, şahıslar icaresi olan saltanat sultanların değil, doğrudan doğruya milletindir, dedi. Ülkeyi müesseseleri ile yeniden kurdu. Geniş ve temelli yurt emniyeti içinde millî vahdeti perçinledi. Montrö Antlaşması ve Ankara Muahedenamesi ile büyük devletler nizamında yerleşmemizin en yüksek siyasi şah eserlerini yarattı. İşte siz, ey Türk milleti seni bu şerefli varlığa kavuşturan Cumhuriyet idaresinin bugün 16. yıl dönümünü kutluyorsun. ...Seni ve bu güzel yurdu dünün karanlık ve ızdıraplarından kurtaran Atatürk ve onun aynı ruh ve kudretini özünde temsil eden İsmet İnönü'nün şerefine üç defa bağuralım. Yaşa, yaşa, yaşa... (BCA, 490.01/1143.11.2.30).

Diyarbakır'ın yerel yayını arasında olan *İçkale* gazetesinde Cumhuriyet Bayramı kutlaması için geniş yer verilmiştir. 29 Ekim 1939 tarihli sayının ilk sayfasından itibaren bayram içerikli haber yapmaya başlayan gazetede Osman Ocak'ın "Cumhuriyet Bayramı" adlı başlığıyla kaleme alınan yazısında günün önemini şu satırlarla anlatmıştır:

Hiçbir milletin inkılap kitabında bu kadar az zamana sığdırılmış, bu kadar gelişme ve ilerleyiş yazılı değildir. Türk ne zaman kendine layık bir baş bulmuşsa en başa geçmesini bilen bir millettir. 16 yıl önce bulunduğu taçsız ve eşsiz baş Atatürk kendisine Cumhuriyeti kazandırmış ve onu en ileri bir millet seviyesine yükseltmiştir. Bu yükseliş devam etmektedir ve edecektir. Bizi bugünlere kavuşturan Atatürk'ün yüksek ruhları karşısında bir defa eğilmeyi ödenmesi borç bir vazife sayarız (BCA, 490.01/1143.11.2.53-54).

Yine aynı gazetenin ilk sayfasında İlkokul Öğretmeni Celal Varış tarafından "Cumhuriyet Bayramı Münasebetiyle" başlığı ile yayımlanan haberde Cumhuriyet'in önemi ve getirdikleri üzerinde durulmuştur (*İçkale*, 29 Ekim 1939, ss. 1-2). *İçkale* gazetesinde yıl dönümü münasebetiyle, "Büyük Bir Günün Yıl Dönümü" başlığı ile Cumhuriyet devrinde yani 16 yıl boyunca Diyarbakır'da yapılan yol işleri, askerî ve sağlık alanındaki işler, maarif, bayındırlık, ziraat, ipek böcekçiliği, veteriner işleri, iktisadi ve ticari durum, banka ve belediye işleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Gazetenin son sayfasında "Bayramda Kimsesiz Yavrular" başlığı altında verilen haberde "Mesut ve bahtiyar yavruların bayramlıklarını hazırlarken, kimsesiz yavruları da hatırlamanızı Çocuk Esirgeme Kurumu saygıyla diler." şeklinde temennide bulunulması, bayram yıl dönümlerinde yardıma muhtaç çocukların ön planda tutulduğunun da bir göstergesidir (*İçkale*, 29 Ekim 1939, ss. 1-2).

## **Diyarbakır'da 1940 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

11 Kasım 1940 tarihinde Bismil kazası Halkodası Başkanı Zülfikar Sayın tarafından, istenilen malumat üzerine CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazı üzerine kazada bayram kutlamalarının nasıl geçtiği bilgisi verilmiştir (BCA,490.01/1143.11.2.16). Talimatnameye uygun şekilde yazılmış metinde, Cumhuriyet'in on yedinci yıl bayramının bütün halkı ilgilendirecek bir coşkunlukla kutlandığı belirtilerek, kutlama hakkında şu malumat verilmiştir: Bayram, Cumhuriyet'in iyiliklerini halka duyuracak ve güzelce anlatılacak süratte sesli, ışıklı, renkli ve hararetili yapılmıştır. Bayram şenliklerine bütün halkın iştiraki ve ilgilenmeleri hususunda gereken tedbirler alınarak icra edilmiştir. Kutlama işinin düzenlenmesi için, kaymakamın başkanlığı altında kazanın en büyük askerî komutanı, askerlik şube başkanı ve Halkodası başkanından müteşekkil bir komite tertip edilmiştir. Tören işlerinin düzenlenmesinde yetkili olan bu komite, üzerine düşen görevi talimata uygun şekilde yapmış ve kasaba içindeki kurumların, idarelerin ve müesseselerin kutlama çalışmalarını son kez gözden geçirdikten sonra halkı bilgilendirmiştir. Bayram töreninin yapılacağı Cumhuriyet Meydanı bir gün evvel temizletilmiş ve göze çarpacak surette süsletilmiştir. Kasabada -bayramdan bir gün evvel- Halkodası tarafından gereken yerlere tak konulmuş ve bu taklara bayraklar, vecizeler asılarak söğüt yaprakları gibi yeşilliklerle süslemeler yapılmıştır. Bayram boyunca bütün resmî dairelerce Belediye, hususi idare, Halkodası, okullar, dükkânlar, istasyonlar, spor kulüpleri, meydan, cadde ve evler bayrak, ışık ve yeşillikler ile süsletilmiştir. En işlek caddelerin her iki tarafı ile dükkânlardaki vitrinler, bayramın büyüklüğüne yaraşır bir biçimde Cumhuriyet Bayramı'nı en güzel anlatacak şekilde dizayn edilmiştir. Öte yandan "Bu yıl Cumhuriyet'in 17. yılıdır." ibareli büyük bir levha yazılarak halkın çok işlek bir mahalline konmuştur. Törenin düzeni ve halkın istirahatini temin için bu meydanın önceden bir krokisi çizilmiş ve krokide törene katılacakların duruş yerleri işaretlenmiştir. Halk, bu büyük ve mukaddes güne münasip yeni ve temiz giysileriyle törene iştirak etmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yoksul kimseler için yaptırılan elbiseler dağıtılmıştır. Çocukları ilgilendirecek salıncak ve buna benzer vesaitler olmadığından meydanlarda çalınan davullardan istifade etmişlerdir. Aynı gece Halkodasının önünde güçlkle tedarik olunan havai fişekler yakılmış ve gece şenliklerinin güzelliğini coşkunuğunu arttıracak daha başka suretle ışıklandırma ve vasıtalarından istifade olunarak gece çok parlak ve neşeli geçmiştir. Kasabada vatandaşların geniş ölçüde bayram yerinde bulunmaları için teşvikler yapılmış ve ulus egemenliğinin, kuruluş ve yükseliş savaşının simgesi olan bu bayram sevinçlerine bütün halkın katılması için çalışılmıştır. Bunun yanında inkılabın heyecanını tazelemek ve arttırmak için törene iştirak ettirilmek üzere kasabaya yakın köylerden yüzlerce atlı çağrılmıştır. Bayramda Cumhuriyet'in feyzlerini anlatacak ve yayacak bir programla radyodan istifade edilmiştir. Hükümet Konağında devlet namına yapılacak

törenler yapıldıktan sonra Kaza Kaymakamı, Askerî Komutan ve Halkodası başkanı olduğu hâlde Cumhuriyet Meydanı'na gidilmiştir. Kutlama komitesi tarafından hazırlanmış krokiye göre meydanda yer alan bütün gruplar, halk örgütlerinin önünden geçerek her grubun karşısında durup, Cumhuriyet ve inkılap sevgisini besleyecek kısa sözlerle herkesin bayramı kutlanmış ve bu temaslardan sonra yerlerini almışlardır. Akabinde öğrenciler hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı ve Onuncu Yıl Marşı'nı söylemişlerdir (BCA, 490.01/1143.11.2.17-18). Düzenlenen krokiye göre önce jandarma daha sonra sırasıyla okullar, esnaf örgütleri temsilcileri ve köylü süvarisi geçit resminde yer almışlardır.

Tören bittikten sonra halk, program dâhilinde eğlenceler, konferanslar ve toplantılardan faydalanmıştır. Konferanslar Halkodası salonunda ve Cumhuriyet Meydanı'nda verilerek bu iki yerden istifade edilmiştir. Bu konferansta Cumhuriyet ve inkılabın esas ve feyizlerini halka anlatmak ve 17 yıl içinde memlekette yapılmış işler hakkında bilgi vermek amaçlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi tarafından basılıp parti reislerine gönderilen Cumhuriyet'in 15. yılında yapılmış işleri kapsayan kitaptan istifade edilmiştir. Bayram gününde salon ve kürsülerde Ebedî Şef Atatürk'ün ve Millî Şef İsmet İnönü'nün söylevlerinden alınan parçalar da okunmuştur. Eldeki imkânlarla göre mevcut bütün vasıtalarla istifade edilerek bayramın, devrin ve inkılabın büyük değer ve önemini anlatacak şekillerde gösteriler spor müsabakaları yapılmış, bayram coşku ve neşe içinde geçmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.17-19).

İlde kutlamalara dair bilgi edinilen bir diğer kaza da Silvan olmuştur. CHP Silvan Halkevi Başkanı Yaşar Kozanoğlu tarafından 31 Ekim 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda kutlama talimatına uygun olarak yapılan çalışmalar hakkında şu bilgiler verilmiştir: Bayram hakkındaki ilişik komite programı 10 gün evvel her tarafa dağıtılmıştır. Kutlamalara 28 Ekim 1940 günü saat 13.00'ten başlayarak, 30 Ekim 1940 günü saat 24.00'e kadar devam edilmiştir. Bayram münasebeti ile 27 Ekim 1940 sabahının erken saatlerinden itibaren çalışmalar başlamış ve akşam vaktine kadar devam etmiştir. Kasabadaki ana caddenin iki mühim yerine iki adet zafer takı yapılmış; bayraklarla, fenerlerle ve dallarla süslenen bu takılara ayrıca Ebedî Şef ve Millî Şef'in resimleri asılmıştır. Yine bunun yanında sokaklar, bütün resmî daireler, Halkevi, hususi evler ve dükkânlar bayrak, fener ve dallarla süslenmiştir. Aynı günün akşamı Cumhuriyet alanı temizlettirilmiş; bayrak ve dallarla donatılmıştır. Genel sekreterlik tarafından bastırılıp gönderilmiş olan listeye göre tanzim edilen vecizeler caddenin muhtelif yerlerine ve Halkevine asılmıştır. Bayramın her günü ve gecesi davul zurna çaldırılmış ve çocuklar eğlendirilmiştir. Gecenin ışıklı geçmesi için fenerlerin ve lambalarının miktarı çoğaltılmıştır. Bayramdan çok evvel sipariş edilmesine rağmen Diyarbakır inhisarlar deposu vaktiyle yanmış olduğundan bayram gecesi havai fişekleri kullanılamamıştır. Bütün yurttaşların bayram günü merasimde bulunmaları için gereken teşvikler yapılmış ancak

köyler uzak, yollar çamurlu olduğundan köylüler davet edilememiştir. Hoparlör olmadığından radyodan ancak Halkevi binası dâhilinde istifade edilebilmiştir. 29 Kasım 1940 günü saat 9.00'da Kaymakamlık dairesinde devlet namına tören yapılmış ve bu bayramlaşmaya gerek halk gerekse memurlar iştirak etmiştir. Buna müteakip Kaymakam, Halkevi ve şube başkanı Cumhuriyet alanına gelip orada yer almış olan askerlerin, ilkokul talebelerinin, sporcuların, memurların, esnaf ve teşekküllerinin, halkın bayramlarını kutlamış ve sonrasında okul talebeleri tarafından İstiklal Marşı okunmuştur. Ardından Halkevi namına Halkevi azalarından Öğretmen Tefik Akdilek ve Masum Yardımcı konuşma yapmıştır. Bundan sonra bir ilkokul talebesi Ahmet Kemal Onur *Bir Türk, Bir Cihana Değer* adlı şiiri okumuştur. Bundan sonra geçit resmi yukarıda gösterilen sıra ile icra edilmiştir. Tören bittikten sonra akşamüzeri kasabanın gazinosunda başöğretmen tarafından Cumhuriyet'in feyizlerinden, 17 yılda başardıklarından bahsedilmiş, fitre ve zekâtların Türk Hava Kurumuna verilmesi tavsiye edilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.20).

Bayram kutlamalarında çeşitli konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Bir sunum hazırlayan Tefik Akdilek, Osmanlı döneminde yaşayan halkın yaşadığı sorunlardan bahsetmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminden önce birçok kişinin tahsilsiz, okulsuz ve iş bilmez olduğunu da dile getiren Tefik Akdilek, yeni Türkiye Devleti kurulduktan sonra ulu önder Atatürk öncülüğünde, yaşanan bu acıların ve zorlukların da üstesinden gelindiği vurgulamıştır. Akdilek cümlelerini sonlandırırken, Cumhuriyet'le birlikte; hukuk, eğitim, ekonomi ve sosyal alanda yapılan inkılaplar sonucunda Türk halkının elde ettiği hakların, geçmişte yaşanan acıların ve zorlukların üstesinden geldiğinin en büyük göstergelerinden biri olduğunu söylemiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.22-23). Yine Halkevi üyelerinden Masum Yardımcı da "Sevgili Yurttaşlarım" diye başladığı konuşmasında herkesin Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamış ve bayram dolayısıyla Cumhuriyet'in faziletlerinden bahsetmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.24).

Bayram münasebetiyle Diyarbakır basını da konuya önemle yer vermiştir. *İçkale* gazetesinin ilk sayfasında ana başlık "İsmet İnönü Millî Birliğin Timsalidir" şeklinde verilmiştir. İkinci büyük başlık ise "17. Cumhuriyet Bayramımız Bütün Millete Kutlu Olsun" ibaresi olmuştur. Öte yandan ilk sayfanın iç başlıkları da "En Büyük Bayram" ve "Ata'dan Millî Şef'e" içeriğinden oluşmuş ve sayfada boydan boya Ebedî Şef ve Millî Şef açıklamasıyla Mustafa Kemal Atatürk ile İsmet İnönü'nün alt alta verilmiş fotoğrafları yer almıştır "En Büyük Bayram" ve "Ata'dan Millî Şef'e" adlı başlıklarda ele alınan konu genel hatlarıyla Cumhuriyet'le başlayan inkılapların geri kalmış bir toplumun tarihî seyrini nasıl değiştirdiği yönünde olmuştur. 17. yılına girecek olan Cumhuriyet'in büyük zorluklarla elde edildiği ve bu millî emanetin Millî Şef İsmet İnönü'nün koruması altında olduğu ifade edilmiştir (*İçkale*, 29 Ekim 1940, s. 1). Bir sonraki tarihte "17. Cumhuriyet Bayramı Dün Şehrimizde Tezahüratla Kutlandı" başlığı ile

kaleme alınan yazıda, ilde Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının Diyarbakır merkezde nasıl yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Bu özel gün hasebiyle, resmî ve hususi tüm binalarla beraber şehir baştanbaşa bayrak, ağaç dalları ve yer yer kurulan taklarla süslenmiş, geceleyin de her taraf elektrikle aydınlatılmıştır. Bu günü kutlamak için kadın, erkek, çocuk demeden bütün şehir halkı Dağ Kapı mevkiindeki merasim yerine gelerek meydanı doldurmuşlardır. Program gereğince saat 8.30'da Vilayet Makamında yapılan kabul resmi bittikten sonra Birinci Umumi Müfettişi Abidin Özmen, Vali Feyzi Gürel ve Kor Komutan Vekili Kurmay Reisi Albay Hulusi Atak merasim alanına gelmişlerdir. Merasim alanında bulunan subaylar, memurlar, gaziler, öğrenciler, resmî-hususi teşekküllerin ve binlerce halk ve esnaf kitlelerinin önünden geçerek Vali tarafından bayramları kutlanmıştır (*İçkale*, 30 Ekim 1940, s. 1).

### **Diyarbakır'da 1941 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

CHP Diyarbakır Halkevi başkanlığından 4 Kasım 1941 tarihli emirlerin karşılığında CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı suretinde, Cumhuriyet Bayramı'nın şehirde eski yıllara göre daha sesli, ışıklı ve renkli kutlandığı belirtilmiştir. Nahiyelerde ve köylerde de aynı heyecanın yaşandığını belirten Diyarbakır Halkevi başkanlığı, bayramda yaşananları şu şekilde aktarmıştır:

Bayramdan on sekiz gün evvel Valilik Makamında toplanan bir heyet, kutlama talimatnamesine uygun olarak bir program hazırlamış ve 28 Ekim günü şehrin her tarafı süslenmeye başlanmıştır. O akşam Halkevinde bir müsamerelere verilmiştir. Başlangıç olarak müsamerede Cumhuriyet'in büyük faydaları, millete ve yurda yaydığı feyzler, bugünün mana ve ehemmiyetini belirten bir konferans verilmiştir. Ardından Halkevinde tablolar gösterilmiş, şiirler söylenmiştir. 29. günü ise Hükûmet Konağında devlet namına yapılan resmî törenden sonra Cumhuriyet Meydanı'na gidilmiştir. İstiklal Marşı'nın ardından Vali tarafından bir nutuk, hoparlörlerle birçok kitlelere dinletilmiştir. Bundan sonra geçit resmi başlamış, askerî kıtalar, izciler, beden terbiyesi izcilik kulübü, sporcular, okullular, köylüler ve nihayet geçmeleri saatlerce süren halk grupları geçit resmine iştirak etmişlerdir. Öğleden sonra Halkevi hoparlörleri ile yayın yapılmaya devam edilerek, günün ehemmiyetini belirten konferanslar verilmiştir. Bunun yanında ordu evi tarafından yaptırılmış olan dikimevinin açılma töreni gerçekleştirilmiştir. O gün içerisinde yapılan spor maçları da çok heyecanlı geçmiş şehrin meydanlarında davullar çalınarak eğlenceler ve oyunlar tertip edilmiştir. 29 Ekim gecesinde şehir taklarla, ampullerle, her tarafta yükselen 18 rakamının ışıkları ile süslenmiştir. Marşlar söylenerek, fener alayları yapılmıştır. Hemen her sene olduğu gibi bu gün de balo düzenlenerek eğlenceye devam edilmiştir. Cumhuriyet Bayramı'nın bu yıl dönümünde Halkevi dergisi olan Karacadağ ve şehrin günlük yayını olan Diyarbakır gazetesi devrim istiklalinin büyük değerini tebarüz ettiren yazılar yayımlamıştır (BCA, 490.01/1143.11.2.14).

Ayrıca şehir merkezinin dışında Hani ilçesi de törenle ilgili aydınlatıcı bilgiler paylaşmıştır. 31 Ekim 1941 tarihinde CHP Hani Halkodası Başkanlığı bünyesinde Halkodası Başkanı Abdulkadir Eloğlu tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda şu malumat verilmiştir:

Sağlam temelli cumhuriyetimizin 18. yıl dönümü talimatnamesi kaza dâhilinde Halkodamızda bütün nahiye köylerinin iştiraki ile kalabalık bir kitle önünde kutlanmıştır. Bayramın 2. günü Dilbi ve Mükriyan köylerine gidilerek bu büyük eserin kıymet ve mahiyeti köylülerimize de anlatılmış ve köylülerimize iyi bir bayram günü yaşatılmıştır. Bu törene ait olan fotoğraflar ekli olarak sunulmuş olduğunu tanzimlerimle arz ederim (BCA, 490.01/1143.11.2.13).

Cumhuriyet'in on sekizinci yıl dönümü bayramında CHP Diyarbakır Halkevi başkanlığından Ankara'ya gönderilen bir başka yazıda ise Halkevi Başkanı Osman Ocak (Millî Şef) İsmet İnönü'ye bağlılığını şu sözlerle dile getirmiştir:

Başımızdaki büyüğün, Millî Şef'imizin, emsalsiz irade, idare ve kıyasatleri yüksek partimizin kıymetli direktifleri ile yükselen, ilerleyen ve gelişen yüce milletimizin gelecek bayramlarını daha engin, saadet, refah, şeref ve gurur içinde kutlayacağına en kuvvetli iman ile inanan Diyarbakır halkının, millî şerefine ve yüksek partisine bu vesile ile bir kere daha bağlılığımı ve tazimlerini arz eder, ellerinizden öperim (BCA, 490.01/1143.11.2.15).

### **Diyarbakır'da 1942 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Cumhuriyet'in on dokuzuncu yılını kutlama hazırlıklarına her yıl olduğu gibi bu yıl da günler öncesinden başlanılmıştır. Genel merkezce hazırlanan program tüm Diyarbakır şehrinin resmî ve sivil kuruluşlarına duyurulmuştur. Talimatname gereği Vali saat 9.00'da Cumhuriyet Bayramı tebrikini teşrifat talimatnamesine göre sırayla kabul edecektir.<sup>2</sup> Bu merasime iştirak eden askerler büyük üniforma ile memurlar frak, redingot veya koyu siyah elbise, silindir ya da melon şapka ile iştirak edeceklerdir. Protokol mucibince kabul resmi, vilayet Umumi Meclis Salonunda yapılacaktır. Bu teşrifatı Vilayet Başkâtibi Kemal Baran idare edecektir. Ardından saat 9.30'dan önce askerî kıta, mülki ve askerî erkân,

<sup>2</sup> Teşrifat talimatnamesine göre aşağıdaki sıra üzerine kabul edecektir: Saylavlar, Birinci Umumi Müfettiş ve mensupları memurları, Kor Komutanı ve maiyeti ile jandarma heyeti, müfettişler, bilumun Adliye rüesa ve memurları, Maliye erkân ve memurları, Nafia ve Münakalat erkân ve memurları, Ziraat, Veteriner, Orman, Böcekçilik, okul direktör ve maiyetleri, Sıhhat ve İçtimai Muavenet erkân ve mensupları, Gümrük ve İnhisarlar erkân ve ticaret müdürü, Ticaret Odası reisi memur ve mahsusları, iktisat müdürü ve memurları, Meteoroloji ve memurlar, Vakıflar müdürü ve Vilayet müftüsü, Vilayet daimi encümen üyeleri, Belediye reisi ve mensupları, Halkevi reisi ve idare heyeti, Baro heyeti, Kızılay, Çocuk Esirgeme, Hava Kurumu, matbuat, spor teşekkülleri erkân ve mensupları, bankalar direktör ve memurları, halktan arzu edenler (BCA, 490.01/1143.11.2.12).

memurlar, malul gaziler ve şehit anaları, her derecedeki okullar, resmî ve hususi teşekküller, halk ve esnaf kitleleri Cumhuriyet Meydanı'na gelerek krokide gösterilen yerlerini almış olacaklardır (BCA, 490.01/1143.11.2.10). Saati gelince Birinci Umumi Müfettiş, Vali, Kor Komutanı meydana gelerek; askerî kıtanın, subayların, memurların, malul gazilerin, şehit analarının, mekteplilerin, resmî ve hususi teşekküllerin, halk ve esnaf kitlelerinin önlerinden geçerek bayramları kutlanacaktır. Bundan sonra bando ile İstiklal Marşı çalınacaktır. Bu merasimden sonra Birinci Umum Müfettiş, Vali ve Kor Komutan, daire başkanları, geçide iştirak etmeyen üst subaylar ve malul gaziler Cumhuriyet Caddesi'ndeki tribüne geçeceklerdir. Geçit resmi, önce askerî kıtalar daha sonra sırayla istiklal ve inkılap için canlarını ve uzuvlarını vermiş olan kahramanları temsil etmek üzere her rütbeden subay, malul ve ihtiyar gaziler, şehit anaları, üniformalı yedek subaylar, polis ve jandarma kıtaları, izciler, mektepliler, sporcular, ulusal cemiyetler bayraklarla geçeceklerdir. Geçit resminden sonra çeşitli mekânlarda yer yer hazırlanan eğlence ve konferans programı başlayacaktır. Çarşının muhtelif mahallerine konacak kürsülerde Cumhuriyet'in mana ve şümulleri hakkında konferanslar verilecek ve bu konferansları Halkevi reisliği hazırlayacaktır. Saat 20.00'de bir askerî kıta tarafından fener alayı tertip edilecek, önde bando olduğu hâlde şehir baştanbaşa gezilecek ve Halkevi önünde bu gösteriye son verilecektir. Bunun yanında Halkevinde salonun kapasitesine göre özel davetiye ile Valilik tarafından bir balo verilecektir. 30 Ekim günü ise Belediye ve Orduevi bahçelerinde muzika çalınacak ve akşam halkın biriktiği yerlerde millî oyunlar oynanacaktır. Bayramın devamı müddetince Diyarbakır gazetesi bayramın mana ve şümulleri hakkında gazeteye yazılar ilave edecektir (BCA, 490.01/1143.11.2.9.11).

Vali Cevat Ökmen, 8 Kasım 1942 tarihli yazının karşılığı olarak 2 Aralık 1942'de Cumhuriyet Bayramı kutlaması hakkında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine verdiği malumatta ildeki durum şöyle belirtilmiştir:

19. yıl Cumhuriyet Bayramı Vilayet ve mülhukında layık olduğu şekilde büyük bir alaka ile kutlanmıştır. Bayramın devam ettiği günleri bütün vatandaşlar eğlence ve sevinç içinde geçirmişlerdir. Harp felaketi içinde yuvarlanan bütün dünyanın en salim ve sulh saadetine mazhar olarak ayrılan bir parçasında geçirdiğimiz huzur ve sükunun mana ve şümülünü Cumhuriyet hükümetinin varlığında bulan vatandaşlar minnet ve şükran hisleriyle merasim sahalalarına dökülerek büyüklerimizi ve kahraman ordumuzu selamlamışlardır. Geçen bayram günlerinde herhangi bir hadise vuku bulmamış ve kutlama komitesince hazırlanan ilişik programın tamamen ve noksansız olarak tatbik edilmiş olduğunu saygılarımla arz ederim (BCA, 490.01/1143.11.2.8).

Cumhuriyet'in on dokuzuncu yıl kutlamaları yerel basında da önem görmüştür. "Cumhuriyet: Türk milletine aydın ve emniyetli bir istikbal kazandırdı. Bu büyük bayram bütün yurttaşlara kutlu olsun", "Türk genci: Atatürk Cumhuriyet'i sana

emanet etti. Bu ödevini unutmama” manşetleriyle verilen gazetenin başında da büyük fotoğraflarla Atatürk ve İnönü’nün resimleri yer almıştır. Öte yandan “Büyük günü kutlarken”, “Sayın başvekilimiz söylediği bir nutukla Cumhuriyet’in 19. yıl dönümü bayramını açtılar” alt başlıkları verilerek (*İçkale*, 29 Ekim 1942, s. 1), gazetenin diğer sayfalarının en üst kısmında “İnönü Türk birliğinin ta kendisidir”, “En büyük eserimiz Cumhuriyet’imizdir” başlıklarıyla özel gün ile ilgili haber yapmaya devam edilmiştir (*İçkale*, 29 Ekim 1942, ss. 2-3). Gazetenin yazarı Vehbi Muhlis Dabakoğlu, dünya nazarında can çekişen Osmanlı İmparatorluğu’nun çökmesiyle Türklüğün de yok olacağı kanaatinde olanlara her türlü imkânsızlığa rağmen Türk milletinin şanlı bir zaferle cevap vererek Türkiye Cumhuriyeti’ni kurduğunu vurgulamıştır. Yazar Anadolu’nun ıssız ve sessiz vadilerinde çınlayan fabrika ve lokomotif ısıklarından, çiftçinin modernleştirilmesi ve halkın kılık-kıyafeti gibi bütün değişikliklerin, 19 yılın büyük başarısı olduğunu belirterek, bu değişimin tüm dünyaya örnek teşkil ettiğini ifade etmiştir (*İçkale*, 29 Ekim 1942, ss. 1-2). Gazetenin aynı sayısında “Cumhuriyet’in 19. yıl dönümünü büyük bir refah ve saadet içinde kutluyoruz” manşeti yer almıştır. Haberde; Cumhuriyet ile birlikte kurulan umumi müfettişliğin katkılarıyla Diyarbakır’da şehir, kasaba ve köyler arasında bozuk olan yol ve köprülerin tamir ettirildiği, geçen Cumhuriyet Bayramı’ndan bu yana ilde, 1200 mevcutlu lise, 345 kişilik Bölge Sanat Okulu, bir de Akşam Kız Sanat Okullarının bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca liselerden mezun edilenlerin sayısının gün geçtikçe arttığını, sanat okullarında Cumhuriyet idaresince sanatkâr yetiştirmesine bilhassa önem verildiğini, buna binaen bu okullardaki kadroların genişletilerek öğrenci sayısının da çoğaltıldığı vurgulanmıştır (*İçkale*, 29 Ekim 1942, ss. 2-3). 1942 yılında kutlanan bayramın yankıları sonraki günlerde de yerel basında yer almıştır. *İçkale* gazetesinde “Cumhuriyet’imizin 19. yıl dönümü dün bütün yurttta olduğu gibi, şehrimizde de en coşkulu bir bağlılık tezahürü içinde kutlandı” ana başlığının yanında, “Aziz Reisi cumhurumuz İsmet İnönü halka hitaben bir nutuk irad buyurdular”, “Cumhuriyet’imizin 19. yılını idrak eden halk sevinç içinde”, “Cumhuriyet’imizin 19. yıl dönümü bayramı Ankara’da da tezahüratla kutlandı” şeklinde iç başlıklar yer almıştır (*İçkale*, 30 Ekim 1942, s. 1).

Gazetenin “Cumhuriyet’imizin 19. yılını idrak eden halk sevinç içinde” adlı başlığında Diyarbakır ile ilgili haber içeriği oluşturulmuştur. Cumhuriyet’in 19. yıl dönümü bayramı bütün Diyarbakırlıların candan iştiraki ile kutlanmıştır. Bu münasebetle Ebedî Şef Atatürk’ün manevi huzurlarında yüksek hatıraları saygıyla anılmış ve Reisi Cumhur Millî Şef İsmet İnönü’ye sonsuz bağlılık, saygı, şükranlar sunulmuştur. Büyük tören için şehir halkı ve civardan gelenlerle daha gün doğmadan caddeler dolmuş ve merasim yerine büyük bir akın başlamıştır. Bu münasebetle şehir baştan başa millî renkler, taklar ve ağaç dalları ile donatılmış ve gece de rengarenk elektrik ampulleri ile donatılmıştır. Saat 8.30’da Birinci Umumi Müfettişi Abidin Özmen başta olduğu hâlde generaller mülki ve



askerî erkan ve memurlar Vilayet Makamına gelerek tebrikte bulunmuşlardır. Daha sonra yerlerini alan askerî kıtaların, mekteplilerin, spor ve beden terbiyesi üyelerinin, izcilerin, halk ve esnaf teşekküllerinin Vali Cevat Ökmen tarafından, bayramları kutlanmıştır. Müteakiben kürsüye gelen Halkevi Reisi Osman Ocak bir söylevde bulunarak, bu büyük bayram gününün mana ve önemini belirttiikten sonra Ebedî Şef Atatürk'ün manevi huzurlarında saygıyla eğilmiş ve Millî Şef İsmet İnönü'ye sonsuz bağlılık ve şükranlarını sunmuştur. Bundan sonra bütün üst düzey yöneticiler Orduevi karşısında özel hazırlanan tribündeki yerlerini alarak, muntazam bir surette geçit resmi yapan askerleri, mekteplileri, sporcuları, izcileri ve hususi teşekkülleri selamlamışlardır. Bu sırada havalanan uçaklar halka bayram gününü kutlayan kâğıtlar atmışlardır. Merasim bittikten sonra halk aynı neşe içinde dağılarak eğlencelerine devam etmişlerdir. Gece tertip edilen fener alayı önlerinde bando olduğu hâlde şehrin belli başlı caddelerini “Yaşa, var ol İnönü” sesleri arasında dolaşarak tezahüratta bulunmuşlardır (*İçkale*, 30 Ekim 1942, s. 1).

### **Diyarbakır'da 1943 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Silvan Halkevi başkanlığından 4 Aralık 1943 yılında CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda, Cumhuriyet Bayramı'nın yirminci yıl dönümü kutlamalarının parti umumi idare heyetince tespit edilen esaslar dâhilinde yapıldığı belirtilmiştir. Kaza Kaymakamı Reşat Sodan'ın başkanlığı altında Binbaşı Mansur, Belediye Reis Vekili Ahmet Akülke, Maarif Memuru Nurettin Burcu ve Halkevi Reisi Şevket Gözalan'dan müteşekkil kutlama komitesi tarafından hazırlanan programa göre yapılacak bayramın 20 Ekim'de bütün resmî daireler aracılığıyla halka ilan edildiği izah edilmiştir. Cumhuriyet töreni 28 Ekim 1943 günü saat 13.00'ten önce canavar düdüğü ve ardından davul çaldırmak suretiyle başlamış ve bu esnada bütün bayraklar göndere çekilmiştir. Bayram münasebetiyle kasabanın süslenmesine 27 Ekim 1943 sabahı başlanmıştır. Kutlama komitesi tarafından kararlaştırılmış, sekiz yerdeki zafer takları 28 Ekim sabahı ağaç dalları, millî bayraklar ve parti bayrakları ile süslenmiş, devlet büyüklerinin fotoğrafları ile şereflendirilmiştir. Parti genel sekreterliğince bastırılıp, dağıtılan vecizelerden yirmi iki tanesi bezlere ve kâğıtlara büyük harflerle yazılmak suretiyle zafer taklarına ve bina cephelerine asılmıştır. Cumhuriyet'in yirminci yıl dönümünü belirtmek üzere bu rakam büyük yazılarak, kurulan zafer taklarının en üst kısımlarına asılmıştır. Cumhuriyet Meydanı önceden temizlenmiş, donatılmıştır. Bayram münasebetiyle Hükûmet Konağı, Halkevi, Belediye ve bütün daireler süslenmiştir. Bundan başka bütün dükkânlar, evler millî bayraklarla donatılmıştır. Süsleme işinde millî bayraklar ve parti bayrakları, ağaç dalları, renkli kâğıt, fenerler ve vecize levhalardan istifade edilmiştir. Şehir baştanbasa cam ve kâğıt fenerlerle, ışıklarla donatılmıştır. Belediye ve Halkevi önündeki meydanlıklarda yaktırılan altışar meşale ve şenlik fişeklerinden istifade etmek sureti ile gecelerin ışıklı geçmesi temin edilmiştir. Tören günü bütün kaza

halkının bayrama gelmeleri sağlanmıştır. Ayrıca törene iştirak ettirmek üzere kasabaya yakın köylüler de davet edilmiş ve bu köylüler törene atlarla gelmişlerdir. Öte yandan komite tarafından hazırlanan krokide her grup ve kitlenin duracağı yerler tespit edilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.4). 29 Ekim günü saat 9.00'da hükûmeti temsilen makamda tören şu sıra ile yapılmıştır: Adliye, millî müdafaa, dâhiliye, maliye, maarif hükûmet tabipliği, inhisarlar ve posta telgraf memurları.

Kaymakamlık makamında yapılan bu törenden sonra Kaymakam Reşat Sodan ve refakatlerinden Askerî Komutan Yarbay Hayri ve Halkevi Reisi Şevket Gözalan bulunduğu hâlde Cumhuriyet Meydanı'na gelinmiştir. Komite tarafından hazırlanmış krokiye göre alanda yer almış olanların önünden geçilerek halkın bayramı kutlanmıştır. İstiklal Marşı okunduktan sonra Kaza Kaymakamı Reşat Sodan'ın yaptığı konuşma dinlenmiştir. Genç Kaymakam bu nutkunda Cumhuriyet'in feyzlerini, inkılabın gerçekleştirdiği ileri hamleleri, İstiklal ve Cumhuriyet kavramları üzerinde durmuştur. Millî ve ebedî şeylerle yüksek kabiliyetli Türk milletinin tarihteki emsalsiz mevkilerine karşı hayranlıklarını ifade ederek, inkılap davasında bütün gençliğin ve bu arada Silvanlıların kendilerine düşen ödevleri bir daha hatırlatmıştır. Akabinde ilkokul öğrencileri tarafından Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Marşı söylenmiş ve şiirler okunmuştur. Geçit resmi yapıldıktan sonra saat 14.00'te spor sahasına gidilerek komite tarafından kurulması kararlaştırılan halk kürsüsünde Maarif Memuru Nurettin Burcu bir konuşma yaparak İstiklal Savaşı'nın kısa bir tarihçesini izah etmiş ve Cumhuriyet'in şimdiye kadar yapmış olduğu inkılaplar üzerinde durmuştur (BCA 490.01/1143.11.2.5). Bu büyük ilerleyişin mimarları olan kişilere minnet ve şükran hislerini ifade eden öğretmen hitabesinin sonunda Ebedî Şef Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini heyecanlı bir sesle okumuştur.

Akşam 8.00'de zafer taklarına lüks lambaları ve kâğıt fenerler asılmış, Belediye ve Halkevi önünde altışar meşale yakılmış, şenlik fişekleri atılmış ve bu suretle gecenin aydınlık geçmesi temin edilmiştir. Jandarma er okulu ve halkın iştiraki ile fener alayı tertip edilmiştir. Cumhuriyet'in yirminci yıl dönümü şerefine Halkevi salonunda bir balo verilmiştir. Saat 1.00'e kadar süren bu balo bir aile samimiyeti havası içinde geçmiştir. 30 Ekim sabahının erken saatlerinde davul ve zurna çaldırmak süratiyle halkın spor sahasında toplanması temin edilerek mahallî oyunlar tertip edilmiştir. Jandarma er okulunun tertip ettirdiği futbol ve spor hareketleri ile millî oyunlar heyecanla seyredilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.5). Öğleden sonra şehir ve yakın köylülerin iştiraki ile tertip edilen cirit ve koşularla bayram neşesi devam ettirilmiştir. Temsilin sonunda Halkevi Başkanı Şevket Gözalan kısa bir konuşma yaparak ezcümle demiştir ki "Fertler ölür, lakin cemiyetler ölmez. Gelecek yıl içimizde bu mukaddes günü kutlamak saadetinden mahrum olanlarımız olabilir. Fakat tarih boyunca yaşayacak azimli ve iradeli milletimiz yine aynı heyecanla büyük günü

yaşayacaktır” (BCA, 490.01/1143.11.2.6). Ayrıca Halkevi başkanı bu kutsal günün gelecek yıl dönümlerini kutlamak bahtiyarlığında bulunacaklara başarılar dilemiş, Ebedî Şef'i minnetle anmış ve Millî Şef'e de uzun ömürler dilemiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.6).

Diyarbakır'ın bir başka ilçesi olan Kulp bölgesinde de törenlerin nasıl yapıldığına dair malumat verilmiştir. Kulp Halkodası Başkanı Tevfik Demirel tarafından 3 Kasım 1943 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda Cumhuriyet'in yirminci yıl dönümü törenlerine ait notlar sunulmuştur. Kutlama talimatına uygun bir şekilde yapılan merasim, kazada halkı ilgilendirecek coşkunlukla, gece ve gündüz kutlanmıştır. Kazada komite teşkil edilerek, çalışma işi kontrol ettirilmiştir. Komite düzenlediği kutlama programını bayrama on gün kala kasabada ilan etmiştir. Süslemeye vaktinden evvel başlanmış, vecizeler komite tarafından lazım gelen yerlerde genel sekreterlik tarafından gönderilen basılı örnek ve harf numunelerine göre yaptırılarak asılmıştır. Cumhuriyet Meydanı bayramdan önce temizlenmiş ve vaktinde donanmıştır. Kroki tanzim edilmiştir. Kaza merkezi küçüklüğü dolayısıyla tribün yapılmasına mahal kalmamıştır. Bayramda resmî daire ve müesseseler, ev, dükkânlar ve meydanlar renkli süslemelerle donatılmıştır. Kazada çocukları ilgilendirecek salıncak ve top oyunları oynatmak sureti ile meydan hazırlanmıştır. Süsleme için bayrak, yeşillikler, tak ve vecizelerden istifade edilmiştir. Cumhuriyet'in kutlama yıl dönümünü gösteren XX rakamı herkesin görebileceği yerlerde (gece-gündüz) konulmuştur. Geceleri elektrik olmadığından lambalar, fenerler ve meşalelerden istifade edilmiştir. Bayram yerine kaza merkezindeki halk ile civar köylerden birçok vatandaş gelmiştir. Cumhuriyet'in yirminci yıl dönümünde Diyarbakır vatandaşları en güzel elbiselerini giymek suretiyle, herhangi bir taşkınlık çıkarmadan bayram yapmışlardır. Kulp Hükûmet Konağında devlet adına yapılan tören bittikten sonra en büyük mülkiye amiri ile Askerî Komutan ve Halkodası Cumhuriyet Meydanı'na giderek vatandaşların bayramını kutlamıştır. Ardından okul talebeleri tarafından İstiklal Marşı ile Onun Yıl Marşı söylenilmiştir. Kazada resmigeçit, askerî birlik ve ilkokul öğrencileri tarafından yapılmıştır. Tören bittikten sonra Halkodasından konferanslar verilmiş ve Halkodası radyosundan istifade edilmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.7).

### **Diyarbakır'da 1945 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Silvan Halkevi Başkanı Doktor Salih Zeki Aysayın, 22 Aralık 1945 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda Cumhuriyet'in yirmi ikinci yıl dönümü kutlama merasimi hakkında bilgi vermiştir. Bayram, İlçe Kaymakamı Namık Perkinde ve Halkevi iş birliği ile kutlanmıştır. Seçilen kutlama komitesi tarafından ilçe merkezinin münasip yerlerine yaptırılan üç tak bayraklarla süslenmiş ve buraya önemli kişilerin vecizeleri ile fotoğrafları asılmıştır. Gerek özel, gerek resmî bütün binalar talimatnameye göre bayraklarla donatılmıştır.

Aynı gün Cumhuriyet alanında devlet teşkilatına bağlı memurların, subayların, erlerin, ilkokul öğretmeni ve öğrencilerinin, gerek şehir gerek civar köylerden iştirak ettirilen kalabalık bir halk kitlesinin katılımı ile merasime başlanmıştır. Öncelikle ilkokul öğrencileri tarafından İstiklal Marşı söylendikten sonra Halkevi Başkanı Doktor Salih Zeki, Millî Eğitim Memuru Salih Can ve ilkokul öğrencileri tarafından Cumhuriyet'in vatana ve millete mal ettiği başarılarından, millî bağımsızlığın kazanılması ve emniyetli bir istikbale kavuşturulması hakkında söylevler verilmiştir. Ardından jandarma okul erleri ve ilkokul öğrencileri tarafından geçit resmi yapılarak merasime son verilmiştir. Gece okul erlerine fener alayı tertip ettirilmiştir. Bunun yanında bu tören için hazırlanan Halkevi salonunda bütün memur ve halkın da iştiraki ile bir aile balosu tertip edilmiş ve bu baloda halkın Cumhuriyete bağlılığı belirtilmiştir. Müteakip gecelerde kutlama komitesi tarafından hazırlanan programa göre yine Halkevi salonunda ilkokul seçmenlerine hazırlatılan iki perdelik “Tarih Utandı” piyesiyle, şiirler, şarkılar, rontlar ve monologlarla, operetler yapılarak gece neşe ve sevinç içinde geçmiştir (BCA, 490.01/1143.11.2.3).

### **Diyarbakır'da 1947 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Cumhuriyet'in yirmi dördüncü yıl dönümü kutlamaları her yıl olduğu gibi bu sene de renkli ve hareketli olması için azami gayret sarf edilmiştir. Basının büyük gün hakkında bilgi verdiği 29 Ekim sayısının ilk sayfasını *İçkale* gazetesinde Atatürk'ün “Ebedî Şef” açıklamalı büyük resmi kaplamıştır. Yine aynı tarihte yayımlanan haberde günün anlam ve önemi belirten ana başlıklar şöyle olmuştur: “Bugün Cumhuriyet'imizin 24. yıl dönümü bayramıdır. Bu büyük bayram Türk milletine kutlu olsun”, “Cumhuriyet: Türk milletine egemenliğini, yer yer kurulan fabrikalar, memleketi birbirine bağlayan demir ağlarla vatana refah ve saadet sağladı”, “Cumhuriyet'imizin 24. yıl dönümü ve feyizli eserleri”, “Cumhuriyet Bayramı”. Haberin devamında da “Cumhuriyet olmaz olur yaptı”, “En büyük eserimiz Cumhuriyet'tir”, “Türk genci Atatürk Cumhuriyeti sana emanet etti” alt başlıklarına yer verilmiştir (*İçkale*, 29 Ekim 1947, ss. 1-2).

Cumhuriyet'in anlamına, önemine ve kazandırdıklarına önem veren *İçkale* gazetesi “Cumhuriyetimizin 24. yıl dönümü ve feyizli eserleri” adlı başlıkla kaleme aldığı yazıda Cumhuriyet hükûmetinin yılmadan yorulmadan 23 yıl boyunca ortaya çıkardığı başarılarından ve gelişmelerden bahsetmiştir. Bu gelişmeler arasında fabrikaların kurulduğu, demiryollarının çoğaltıldığı, bilhassa dış ilişkilerde büyük devletlerle kuvvetli bağ oluşturarak iktisadi refah ve çalışma yollarının açıldığı belirtilmiştir. Bundan başka Cumhuriyet hükûmetinin İkinci Dünya Savaşı'na girmeyerek birçok tehlikeden uzak durarak, bu dönemde diğer ülkelere nazaran Türk milletinin refah içinde yaşadığı da dile getirilmiştir. Ayrıca İnönü hükûmetinin çok partili idare sistemini kabul etmesiyle beraber Türkiye'de ileri bir demokrasi sisteminin kurulmasına öncü olduğu üzerinde de durulmuştur. Kısacası dönemin gazetesi, Ebedî Şef Mustafa Kemal Atatürk'ün

kurduğu, Millî Şef İsmet İnönü'nün elinde tam olgunlaşan Cumhuriyet idaresinin yapmış olduğu çalışmaların Türk milletinin hükûmete olan bağlılığını fazlasıyla arttırdığını ve halkın bu büyük günün yıl dönümü dolayısıyla ne kadar bayram yapsa az geleceğini vurgulamıştır (*İçkale*, 29 Ekim 1947, s. 1). Diğer bir haber değeri olan yazıya Mustafa Baydar “Cumhuriyet Bayramı” başlığıyla köşesinde yer vermiştir. Köşe yazısında Türk milletinin asırlarca hak ettiği değeri Cumhuriyet rejiminin kurulmasıyla gördüğünü ve Cumhuriyet Bayramı'nın bir insanlık bayramı olduğu yönünde dikkat çeken ifadeler kullanmıştır (*İçkale*, 29 Ekim 1947, s. 1). Günler öncesinde büyük gün ile ilgili haber yapmaya devam eden *İçkale* gazetesinin ilk sayfasında “Cumhuriyet Bayramı dün şehrimizde coşkun tezahüratla kutlandı. Bu münasebetle Cumhurbaşkanımız İnönü'ye ve hükûmetimize sarsılmaz bağlılık, minnet ve şükran hisleri sunuldu”, “Geçit resmi çok muntazam oldu”, “Cumhuriyet Bayramı her senekine nispeten bu yıl çok mükemmel oldu”, “Halkın içten tezahüratı ile kutlandı”, “Vilayet tarafından balo verildi” şeklinde manşetlerle günün anlam ve önemini belirten yazılara yer vermiştir. Haberde, Cumhuriyet Bayramı'nın 24. yıl dönümünün içten tezahüratlarla kutlandığı ve bu münasebetle hususi binalarla, dükkânlara ve caddelere bayraklar asılıp süslendiği, gerekli yerlere taklar kurulup şehrin her tarafının lambalarla donatıldığı bilgisi üzerinde durulmuştur. Kutlama alanına tüm şehir halkının, askerî birliklerin, ilk, ortaokul ve erkek enstitüsü öğrencilerinin ayrıca esnaf teşekküllerini taşıyan araba ve kamyonların da süsle donatılarak erken saatlerde gelip meydanları doldurduğu belirtilmiştir. Cumhuriyet Bayramı programının başlamasıyla başta Birinci Genel Müfettişi Avni Doğan ve Kor Komutan Yümnü Üresin olduğu hâlde mülki amirler, subaylar, memurlar, Belediye başkanı, CHP ve DP İl İdare Kurulu üyeleri Vilayete gelerek tebrikte bulunmuşlardır. Valilikte kutlama sona erdikten sonra meydana gidilerek Vali Rıza Ünal ve Kor Komutan Yümnü Üresin tarafından halkın, askerlerin, öğrencilerin ve sporcuların bayramı kutlanmıştır. Bayramlaşma bittikten sonra törene İstiklal Marşı ile başlanmış ve bu esnada direğe Türk bayrağı çekilerek sonrasında bütün öğrenciler tarafından Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Marşı söylenmiştir. Tören sona erdikten sonra özel olarak yapılan tribüne geçilmiş ve geçit resmi başlamıştır. İlk sırada askerlerin yürüdüğü geçitte arkasından jandarma, lise, orta, ilkokul öğrencileri ile izci, sporcular ve esnaf gruplarını taşıyan otomobil, kamyon, arabalar geçtikten sonra vatandaşlar tarafından alkışlanmışlardır. Buradan dağılan halk, Dağ Kapı denilen mevkiye gelip davul-zurna eşliğinde mahallî oyunlar oynamış ve gecenin geç vakitlerine kadar eğlenmişlerdir. Bunun yanı sıra gece fener alayları ve bando eşliğinde belli başlı caddeler dolaşarak tezahüratta bulunulmuştur. Ayrıca Halkevi ve Belediye önünde kurulan halk kürsülerinde hatipler tarafından konferanslar verilerek Cumhuriyet idaresinin iyilikleri ve faziletleri anlatılmıştır. Daha sonra ilin şehir sineması salonunda bir balo düzenlenmiştir. Baloya Birinci Genel Müfettişi Avni Doğan, Vali Ali Rıza Ünal, Kor Komutan Yümnü Üresin

ile birlikte özellikle şehrin seçkin insanları teşrif etmiştir. Geç vakitlere kadar süren baloda muhtelif eğlenceler düzenlenmiş, şehrin gençleri tarafından davul-zurna getirilerek halk oyunları gösterisi yapılmıştır. Titizlikle hazırlanan balonun hem çok zengin büfesi hem de ince zevkle düzenlenmiş salonu bakımından diğer bayramlara nazaran daha gösterişli olmuştur. Verilen haberde, bilhassa Vali Ali Rıza Ünal'ın davetlilere karşı gösterdiği asil ve temiz nezaketi baloya katılanlar tarafından takdirle karşılandığı bilgisine de yer verilmiştir (*İçkale*, 31 Ekim 1947, s. 1). Cumhuriyet Bayramı münasebetiyle Vali Ali Rıza Ünal Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve TBMM Başkanı Kazım Karabekir'e birer telgraf göndermiştir. Buna karşılık İsmet İnönü cevabi telgrafında "Teşekkür ve Tebriklerini" iletirken, Kazım Karabekir ise "Tebriklerinize Teşekkür Eder, karşılıklı Kutlar, Selam ve Sevgilerimi Sunarım", ifadesini kullanmıştır. Başbakan Hasan Saka da "Teşekkür ve Tebriklerini" bildirmiştir (*İçkale*, 3 Kasım 1947, s. 1).

### **Diyarbakır'da 1948 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

Diyarbakır'da 1948 yılında yapılacak Cumhuriyet törenleri için bu sefer Cizre bölgesinden verilen malumatla bilgi edinilmiştir. CHP Genel Sekreterlik Yüksek Kurulunun 24 Ekim 1948 tarihli emirlerine karşılık, Cizre CHP İlçe İdare Kurulu Başkanı Abdurrahman Özalp tarafından Cumhuriyet Bayramı'nın yirmi beşinci yıl dönümünün kutlama programı hakkında bilgilendirme yapılmıştır (BCA, 490.01/1143.11.2.1). Cizre CHP İlçe İdaresinin 22 Ekim 1948 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazının içeriği şöyledir:

İdare kurulumuz bugün toplanarak 29 Ekim 1948 Cuma günü Cumhuriyet Bayramı'nın 25. yılı münasebetiyle partimizce yapılacak bayram töreni programı hakkındaki Ankara CHP Genel Sekreterlik yüksek Makamının 24 Eylül 1948 gün ki emirleri ve Mardin CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı Makamının 18 Ekim 1948 gün ki emirleri ile gönderilen 15 maddelik bayram töreni programları okunarak tetkik edildi (BCA, 490.01/1143.11.2.2).

Öncelikle parti adına -mahallî imkânlar dâhilinde- kurul üyelerinden Şükrü Yılmaz, Naim Melik, Kahhar Yardımcı, Cahit Özkan ve Niyazi Saygıdar kutlama komitesine seçilerek bayram programı gereğince töreni idare edeceklerdir. 28 Ekim Perşembe günü saat 13.00'ten itibaren Halkevinin içi-dışı bayraklarla (Türk bayrağı ve parti bayrakları) süslenecek ve Atatürk ile İnönü'nün resimleri asılacaktır. Yine Halkevi önünde bir tak yaptırılarak etrafı süslenecektir. 29 Ekim 1948 sabahı saat 8.00'de parti idare kurulu ve parti mensupları ile birlikte bayram törenine iştirak edilerek tebrike gidilecektir. Parti mensuplarından Hamza Direkçi tarafından Cumhuriyet Bayramı'nın şeref ve kutsiyeti hakkında bir konuşma gerçekleştirilecek ve bu grup önlerinde parti bayrağı olduğu hâlde geçit törenine girecektir. Geçit resmi bittikten sonra Halkevi önünde millî oyunlar oynanacak ve bunu müteakip saat 15.00'te parti adına halka bir çay ziyafeti verilecektir. Partinin prensipleri, tarihi hakkında Halkevi başkanı ve Kurul Kâtibi Ferman

Sönmez tarafından bir konferans verilecektir. 29 Ekim günü akşamından itibaren Halkevi önünde altı meşale yakılacak ve Halkevi binasının etrafı fenerlerle aydınlatılacaktır. Bunun yanında Belediye tarafından Halkevinde tertip edilen aile toplantısına iştirak edilecektir. Bayram günü ve müteakip günlerde parti ve Halkevi binalarında fazla halkın toplanması için gerekli tedbirler alınacak ve mahallî çalgılarla millî oyunlar sergilenecektir. Partinin prensipleri ve tarihi hakkında genel sekreterlik yüksek makamından gönderilecek olan broşürler halka dağıtılacaktır. Ayrıca millî savaşa iştirak etmiş kimseler varsa Cumhuriyet'in ilk ilan gününü ve yaşanan hatıraları nakletmeleri sağlanacaktır. Bayram hakkındaki yayınları dinlemek maksadıyla Halkevinin radyosu işleyecek duruma getirilecektir. Bayram boyunca Halkevi şubelerinde müsamereyi yapabilecek kâfi eleman olmadığından bunun yerine millî oyunlar yaptırmak için mümkün mertebede köylüler davul-zurnaları ile davet edilecektir. Program gereğince yapılacak masrafların Mardin CHP İl İdare Kurulu Başkanlığından gönderilen 250 liradan sarf edilecektir (BCA, 490.01/1143.11.2.2).

### **Diyarbakır'da 1949 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**

1949 yılındaki bayram kutlaması hazırlıklarına *İçkale* gazetesi haber içeriğinde yer vermiştir. Gazetenin alt kısmında “Cumhuriyet Bayramı hazırlıklarına başlandı” başlığı ile verilen haberde kutlama komitesinin hazırlıklara bir hafta önce başladığını belirtmiştir. Yapılan düzenlemeler arasında belirli yerlere taklar kurulmuş, çarşı ve caddeler süslenmiş, geçit resmini takip etmek için vatandaşların oturacağı tribün de ordu evinin karşısına yapılmıştır (*İçkale*, 24 Ekim 1949, s. 1).

Günler öncesinde bayram heyecanını manşetlere taşıyan ilin gazetesi “Cumhuriyet Bayramı'nın 26. yılını kutlama programı” başlığı ile verdiği haberin içeriğinde, Diyarbakır'da kutlanacak bayramın ayrıntıları yer almıştır. Bayram günleri resmî ve hususi binalar bayraklarla ve yeşil dallarla süslenecektir. (Talimatnameye uymayacak bayraklar asılmayacaktır.) Geceleri resmî binalar aydınlatılacak ve belediyece Sur Kapıları yanındaki burçlarda meşaleler yakılacaktır. (Aydınlatma işine kolordu, tekeli işçi fabrikası cereyanları da katılacaktır. İsteyenler hususi evlerini de ışıkla donatabilirler) Caddelere vecizeler asılacaktır. Gece ve gündüz süslemelerinde XXVI rakamının belirtilmesi sağlanacaktır. Valilik, Belediye ve belirli müesseseler tarafından taklar kurulacaktır. Bu süsleme işleri 28 Ekim 1949 Cuma günü saat 13.00'e kadar bitirilmiş olacaktır. Bundan sonra bando eşliğinde İstiklal Marşı çalınarak, direğe Türk bayrağı çekilecek ve okullar tarafından Cumhuriyetin Onuncu Yıl Marşı söylenecektir. Bunu takiben ordu evi karşısında kurulan tribünde yer alınacak ve geçit resmi başlayacaktır. Geçit resminde şu sıra takip edilecektir: Asker, istiklal ve inkılap için canlarını vermiş olan kahramanlarını temsil etmek üzere her rütbeden subay, er, malul gaziler ve şehit anaları, silahaltında bulunmayan yedek subaylar, okullar, izciler, sporcular, siyasi partiler ve

kurumlar, esnaf grupları (temsili şekilde kamyonlarla) köylü ve şehirli halk grupları (atlı, yaya). Kabul ve bayramlaşma törenleri için Vali, 29 Ekim 1949 Cumartesi saat 9.00'da Hükümet Konağında devlet adına tebrikleri kabul edecektir. Bunu müteakip saat 9.45'te Vali ile komutan Kız Enstitüsü arkasındaki tören yerine gideceklerdir. Orada yanlarına Belediye başkanlarını da alarak toplanmış olan asker, okullar ve halkın bayramını kutlayacaklardır (*İçkale*, 26 Ekim 1949, s. 1).

Yerel gazetenin bayram öncesi ve sonrası yayımladığı yazılar devam etmiştir. Gazetenin “Cumhuriyet Bayramı'nın 26. yıl dönümü yarın törenle kutlanacak”, “Bu münasebetle bugünden şehir baştanbaşa millî renklerle süslenmiş, taklar kurulmuş, bütün caddelere Cumhuriyet idaresinin mana ve şümülünü teberrüz ettiren vecizeler asılmıştır” başlıkları üstte büyük yazılarla alt alta verilmiştir. Hemen altında da büyük karelerle Mustafa Kemal Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün resimleri konularak, resmin altına “Cumhuriyet'imizin kurucusu dâhi Atatürk” ve “Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü” açıklaması not düşülmüştür. Ayrıca “Cumhuriyet; olmazı olur yaptı” notu gazetenin sağ alt köşesinde özlü söz olarak kullanılmıştır. Aynı tarihte Yavuz Yeğin'in “Cumhuriyet'in 26. yıl dönümü” başlığı altında kaleme aldığı yazı dikkat çekmektedir. Köşe yazısında Yeğin, Cumhuriyet'in 26. yılını kutlarken Atatürk'ün yaptığı devrimlerin halk tarafından kısa zamanda benimsendiğini ve uyguladığını belirtmiştir. Bu günün anlam ve önemine binaen, Cumhuriyet rejiminin demokratik idare sistemlerinin en verimli olduğunu ve 26 yıl önce çeşitli propagandalar ve karışıklıklara rağmen Türk'ün “söz milletindir” diyerek bu idareyi benimsemesini büyük bir başarı olarak göstermektedir. Yazar köşe yazısında bilhassa Lozan Konferansı ile beraber mecliste muhalefetin açık propaganda yapması ve kabinenin bir türlü oluşturulamamasıyla beraber Cumhuriyet rejiminin kurulması gerektiği aşamaları üzerinde durmuştur (*İçkale*, 31 Ekim 1949, s. 1). Öte yandan 31 Ekim'de yayımlanan gazetenin üst kısmında alt alta verilen başlıkları ise şöyle olmuştur: “Cumhuriyet'imizin 26. yıl dönümü şehrimizde coşkun tezahüratla kutlandı”, “Çok muntazam bir geçit resmi yapıldı. Halk çeşitli eğlenceler tertip ederek hakiki bir bayram günü yaşadılar”. Gazetenin sağ alt tarafında R. Cemil Atasev tarafından “Cumhuriyet” başlıklı bir şiir yazılmıştır. Gazetenin “Cumhuriyet Bayramı Münasebetiyle” başlıklı yazısında ise Diyarbakır'da yaşanan heyecan dile getirilmiştir. Haber içeriğinde ülkenin hemen her yanında kutlanan Cumhuriyet'in 26. yıl dönümü törenlerinin Diyarbakır'da da büyük hazırlıklar yapılarak kutlandığı yer almıştır. Cumartesi gününe denk gelen bayram kutlamaları büyük sevinç içinde kutlanmış, şehir baştanbaşa kırmızı-beyaz renkler ve ağaç dallarıyla süslenmiştir. Ayrıca Belediye, Borsa, Ziraat Bankası tarafından caddenin belirli yerlerinde Mustafa Kemal'in ve İsmet İnönü'nün fotoğrafları konulmuştur. Bunun yanında kadın-erkek binlerce kişi, sabahın erken saatlerinde tören yerine giderek, daha önceden belirlenen yerlere yerleştirilen süslenmiş taklar üzerinde bayramın anlam ve önemini belirten çeşitli



konuşmaları dinlemiştir. Saat 9.00 itibarıyla başta Kor General Abdulkadir Seven ile birlikte mülki, askerî bütün memurlar Vilayet Makamına giderek hükûmet adına Vali'yi tebrik ettikten sonra hep beraber tören yerine iştirak etmişlerdir. Geçit töreni bittikten sonra dağılan halk, Belediye önüne giderek çalınan davul-zurna ile gecenin geç vakitlerine kadar eğlenmiş, millî oyunlar oynamışlardır. Gece şehir baştanbaşa ışıklarla donatılmış ve düzenlenen fener alayları başlarında bando ile şehrin belli başlı caddeleri dolaşmıştır. Bayram kutlamaları pazar akşamına kadar devam etmiştir. Gazetede yer alan bir habere göre Diyarbakır Valisi Kemal Hadımlı, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye bir telgraf göndermiştir. Vali Hadımlı bu telgrafında şu ifadelere yer vermiştir; “Cumhuriyet Bayramı'nın 26. yılını içten gelen sevgi ve saygı ile kutlamakta bulunan Diyarbakır halkının sonsuz bağlılıklarını yüce huzuruza arz eder bu kutsal günde mübarek ellerinizi hürmet ve tazim ile öperim.” İsmet İnönü, Vali Bey'in bu övgü dolu (hürmetkârâne) sözlerine karşılık “Tebrikinize teşekkür eder, Cumhuriyet Bayramı'nı ben de sizi sevgilerle tebrik ederim.” mesajını göndermiştir (*İçkale*, 28 Ekim 1949, s. 1).

### **Sonuç**

Cumhuriyet Bayramı törenleri 1925 yılında resmî olarak ülkenin her köşesinde yapılmaya başlandı. Törenler hemen her yıl 28 Ekim öğleden sonra başlayarak 30 Ekim gece yarısına kadar sürdürülmüştür. Diyarbakır'da büyük coşku ve sevinç içerisinde kutlanan Cumhuriyet Bayramları, CHP Genel Merkezince ayrıntılı olarak hazırlanan program madde madde tüm il idare ve yöneticilerine gönderilerek büyük bir titizlikle yürütülmüştür. Kutlama programlarının 1934-1949 yıllarında içerik olarak her yıl birbirine çok benzer şekilde uygulandığı tespit edilmiştir. Bu yıllarda yapılan törenlerde Cumhuriyet rejiminin halka benimsetilmesine öncelik verilmiştir. Günler öncesinde hazırlanan kutlama hazırlıkları merkezde Valilik ve Halkevleri öncülüğünde oluşturulur iken kazalarda da kaymakamlık ve halkodaları bünyesinde düzenlenmiştir. Kutlamalar sadece merkez ile sınırlı kalmamış, ilçe ve köylere kadar büyük heyecanlı etkinlikler halk da dâhil edilerek düzenlenmiştir. Kutlamaların mecburi olması sebebiyle hiçbir il kendi başına programın dışına çıkarak hareket etmemiştir. Sadece programlara sonradan yeni tamamlanan kamu binaları ve yatırımlarının hizmete açılması dâhil edilmiştir. Törenler için yapılan harcamaların büyük çoğunluğu yerel imkânlar dâhilinde karşılanmıştır.

İl yöneticilerinin büyük önem verdiği Cumhuriyet Bayramı törenlerinde; Vali, Halkevi başkanı, Halkevi azaları, öğretmen ve öğrencilerin yaptıkları konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu konuşmalar ve bu kutlamalara dair program ilin yerel basınına da yansımıştır. Yerel basında günler öncesinden büyük gün ile ilgili haberler yapılmış, çıkan yazılarla Cumhuriyet rejimi, Cumhuriyet'in ilke ve inkılapları ve yönetimin ülkeye kazandırdıkları üzerinde durulmuştur. Bugünün resmî olarak kutlanmasında Türk inkılâbının yaşatılması ve bu inkılapların Türk

milletine sağladığı faydaların topluma daha iyi anlatılması amaçlanmıştır. Kutlamalar sırasında okunan şiirler, gösterilen tiyatro müsameresi, balo ve fener alaylarının içeriğinde hep, yeni rejimin ülkeye kazandırdıkları, buna karşılık eski yönetimin kaybettirdikleri üzerinde sıklıkla durulmuştur. Her bayram sonrası il idaresini sağlayan kişilerden ayrıntılı raporlar istenerek, hem talimatnamelere ne kadar uyulduğu hem de ulusallaşma adına hedeflerin ilerleyişi kontrol edilmiştir. Nitekim Cumhuriyet ideolojisi etrafında birleştirilmek istenen toplum düzeninin Diyarbakır'da etkili olduğu görülmüştür. Program dâhilinde halk yaşlısı-genci, köylüsü-şehirlisi- en yeni giysilerini giymiş, hep birlikte bayramı kutlamışlardı.

### **Kaynakça**

- BCA (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi), 30.18.1.1/11.48.17.1  
 BCA, 30.18.1.1 /12.62.13.1  
 BCA, 490.01/1143.11.2.58  
 BCA, 490.01/1143.11.2.59  
 BCA, 490.01/1143.11.2.60  
 BCA, 490.01/1143.11.2.61  
 BCA, 490.01/1143.11.2.57  
 BCA, 490.01/1143.11.2.40  
 BCA, 490.01/1143.11.2.41  
 BCA, 490.01/1143.11.2.39  
 BCA, 490.01/1143.11.2.43  
 BCA, 490.01/1143.11.2.42.  
 BCA, 490.01/1143.11.2.44  
 BCA,490.01/1143.11.2.45-46  
 BCA, 490.01/1143.11.2.47  
 BCA, 490.01/1143.11.2.26  
 BCA, 490.01/1143.11.2.27-29  
 BCA, 490.01/1143.11.2.30  
 BCA, 490.01/1143.11.2.53-54  
 BCA,490.01/1143.11.2.16  
 BCA, 490.01/1143.11.2.17-18  
 BCA, 490.01/1143.11.2.17-19  
 BCA, 490.01/1143.11.2.20  
 BCA, 490.01/1143.11.2.22-23  
 BCA, 490.01/1143.11.2.24  
 BCA, 490.01/1143.11.2.14  
 BCA, 490.01/1143.11.2.13  
 BCA, 490.01/1143.11.2.15  
 BCA, 490.01/1143.11.2.12  
 BCA, 490.01/1143.11.2.10  
 BCA, 490.01/1143.11.2.9.11

BCA, 490.01/1143.11.2.8  
BCA, 490.01/1143.11.2.4  
BCA 490.01/1143.11.2.5  
BCA, 490.01/1143.11.2.6  
BCA, 490.01/1143.11.2.7  
BCA, 490.01/1143.11.2.3  
BCA, 490.01/1143.11.2.1  
BCA, 490.01/1143.11.2.2  
BCA, 490.01/1143.11.2.2

### **Resmî Yayınlar**

*Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*

*TBMM Zabıt Ceridesi*

### **Sürelî Yayınlar**

*İçkale*

*Resmî Gazete*

*Yeni Yurd*

### **Araştırma-İnceleme Eserler**

- Alpaslan, E. (2017). Tek Parti Döneminde Adana'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1933-1943). *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1), ss. 93-119.
- Bey, A. (2002). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar Nasıl Anımsar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İlyas, A. (2018). Yerel Basına Göre 1935-1950 Yılları Arasında Urfa'da Mahallî ve Millî Bayram Kutlamaları. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), ss. 201-216.
- Kaşgarlı Mahmut. (1939). *Divan-ı Lügat'it- Türk* (C. I). (B. Atalay, Çev.). Ankara.
- Koca, S. (2002). Eski Türklerde Bayram ve Festivaller. *Türkler-İlk Çağ*, 3, ss. 79-89. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Özbudun, S. (1997). *Ayinden Törene*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınları.
- Taş, F. (2002). Türk Meclislerinin Kabul Ettiği Bayramlar. *Türkler-Cumhuriyet*, 16, ss. 656-675. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

**Ekler**



